

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Publikacja powstała na zlecenie Stowarzyszenia „W ogrodzie Viadrusa” i została sfinansowana ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

*Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020
– Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.*

„Zabytki dawnej jurysdykcji karnej na obszarze działania Brzesko-Oławskiej Wsi Historycznej”

Oldrzychowice, 2019

*Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020
– Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.*

Słowo od autora

Na początku chciałbym wyjaśnić Czytelnikowi, że niniejsza praca nie jest opracowaniem naukowym i nie ma na celu historyczno-archeologicznej analizy zjawiska jurysdykcji karnej, a jest jedynie przedstawieniem tematu, który jest nadal mało znany mieszkańcom i turystom odwiedzającym teren Brzesko-Oławskiej Wsi Historycznej.

Wstęp

Jurysdykcja karna na Śląsku znalazła wiele opracowań naukowych, jednak nie jest to temat szczególnie znany i popularny wśród osób niezwiązanych zawodowo, hobbystycznie z terenami naszego regionu. Wielu mieszkańców nie zna historii kamiennych krzyży rozsianych na terenie Brzesko-Oławskiej Wsi Historycznej, a tym bardziej nie zna przeznaczenia kamiennych ław sądowych, nie orientuje się, gdzie zlokalizowane były szubienice, miejsca straceń czy pręgierze. Równie mało informacji można znaleźć na temat instytucji, bez której ówczesny wymiar sprawiedliwości nie mógł funkcjonować, czyli o stanowisku kata. To wszystko znajduje swoje przystępne

*Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020
– Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.*

wyjaśnienie i opisanie w poniższej pracy i poparte jest dodatkowo bogatym materiałem zdjęciowym.

Rozdział I.

Idea zadośćuczynienia za dokonane zabójstwo

Obowiązek pokuty za zabójstwo sięga w Europie czasów początków nowej ery, gdy Kościół zaczął budować swoją strukturę. Wówczas pojawił się pomysł, aby grzesznik odpokutował jeszcze na Ziemi swoje czyny i mógł powrócić do społeczności wiernych. W późniejszych stuleciach, w okresie formowania się struktur książęcych, konsolidowania władzy w Europie Zachodniej praktyka pokuty za popełniona zbrodnię obejmowała konglomerat świecko-kościelny. Podstawą był tu kodeks frankijski odtworzony na podstawie prawa zwyczajowego Franków („Lex Salica Francorum” z VI w. n.e.) oraz ze zbioru praw Karola Wielkiego i jego syna Ludwika Pobożnego z przełomu VIII i IX w. Zawarte w nich regulacje prawne nakazywały zadośćuczynienie majątkowe winowajcy na rzecz rodziny ofiary coraz opłaty dla władcy, co zazwyczaj było spłacane w zwierzętach gospodarskich. Wysokość kar finansowych czy też majątkowych ustalano w zależności od statusu społecznego, wieku, zamożności, pozycji w hierarchii

*Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020
– Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.*

możnowładczej. Wedle stosowanych zapisów starano się unikać kary śmierci, jednak czasami orzekano ją w stosunku do biedoty, która nie była w stanie uiścić grzywny i odszkodowania, ani też nikt z rodziny nie mógł pokryć tego zobowiązania. Możemy sądzić, że prawodawstwo państwa Franków zamierzało wyeliminować z tradycji ludowej zemstę i karę śmierci, która to wprowadzała w państwie chaos, trwogę i straty materialne. Frankijską jurysdykcję karną kontynuowali Karolingowie, a jeden z nich, Karol Wielki, rozpowszechnił tę ideę wraz z prowadzonymi przez siebie podbojami na tereny od Morza Północnego po Adriatyk i od Atlantyku po tereny puszczy węgierskiej. Za namową Kościoła zaczęto wprowadzać pewne zmiany w kodyfikacji karnej, gdzie w zamian za wcześniejsze wygnanie mordercy, wydalenie go z danej społeczności, wprowadzono nakaz odbycia pielgrzymki pokutnej. Miało to zapobiec powstawaniu rzeszy banitów, którzy stawali się z czasem przestępcami, a umożliwić zabójcy powrót do społeczeństwa. Zobowiązano zatem winowajcę, który nie uiścił „główszczyzny”, czyli nie wypłacił należnej kwoty rodzinie ofiary oraz nie pogodził się z nią, do odbycia pielgrzymki do jednego z miejsc uważanego za święte i ważnego z punktu widzenia kościelnego (zazwyczaj wybór padał na Rzym lub Ziemię Świętą). Było to również sposobem na opanowanie

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

wcześniejszego, wywodzącego się z czasów barbarzyńskich obyczaju zemsty rodowej, wskutek czego ginęło po kilkunastu członków rodzin w akcie zemsty toczonej przez dziesięciolecia. W wyniku umacniania się dynastii panujących oraz wzrostu potęgi i autorytetu Kościoła ograniczono swoistą wendetę, walkę rodową w akcie zemsty. Na podstawie praw Franków władcy sąsiednich krain tworzyli swoje kodeksy, które wkrótce zaczęły ujednociać całą chrześcijańską Europę.

Zacząto kodyfikować system praworządności i zadośćuczynienia, tworząc zręby jurysdykcji karnej, która obecna była w Europie przez kolejne stulecia. Istotna była tu tzw. umowa kompozycyjna, która przetrwała w Europie Środkowej do XVI w. W jej myśl rodzina ofiary zawierała swego rodzaju porozumienie z zabójcą. To polubowne postępowanie zakładało, że rodzina zabitego rezygnowała z postępowania sądowego zmierzającego do ukarania winnego, przystając na umorzenie sprawy. Z kolei winowajca, który przed takim sądem polubownym stawał się równy w prawie drugiej stronie, zobowiązywał się do uiszczenia „odszkodowania” na rzecz pokrzywdzonej strony. Tak sformułowane „compositio” obejmowało zadośćuczynienie rodzinie ofiary w szerokich zakresach. Wachlarz opłat obejmował: wypłatę finansową za „głowę” ofiary (część sumy trafiała do rodziny zabitego,

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

jednak większa część zasilala skarbiec feudała danej ziemi lub rady miejskiej), pokrycie kosztów pogrzebu i posiłku spożytego podczas obrad rady polubownej, a w tym pracy ławników, notariuszy, a nawet krawców, czy golibrody i służących, łozenie na utrzymanie sierot po zabitym, opłatę mszy zadusznych, datki na biednych. Istotnym elementem „compositio” było zadośćuczynienie w postaci ufundowania przez zabójcę kamiennego krzyża stawianego w miejscu zbrodni, często z wizerunkiem przedmiotu, którym dokonano zbrodni i inskrypcją na nim. W przypadku nie uiszczenia przez winowajcę zobowiązań zawartych w umowie kompozycyjnej sprawa trafiała ponownie pod sąd, który wymierzał zabójcy karę śmierci.

Najwcześniej kodyfikacja prawa karnego zaczęła być stosowana w krajach niemieckojęzycznych, skąd szybko rozprzestrzeniała się na kraje sąsiednie. Tu, wielki wpływ wywarł kodeks prawa zwyczajowego spisany w latach 1220-1235 przez Saksończyka Eike von Repkow, czyli „Sachsenspiegel”, tzw. ”Zwierciadło Saskie”. Napisane zostało początkowo w łacinie, a wkrótce przetłumaczone zostało na język niemiecki. Łączyło w sobie prawo ziemskie, tzn. „Landrecht” z prawem lennym, czyli ”Lehnrecht”. Regulowało ono wszelkie stosunki społeczno-prawne, stając się podstawą prawa niemieckiego, na którego zapisach lokowano wsie i

*Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020
– Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.*

miasta w Europie Środkowej. Wyrosło z niego prawo magdeburskie, które zaczęto wkrótce stosować na Śląsku.

Rozdział II.

Kodyfikacja prawa karnego na Śląsku

Jurysdykcja karna na Śląsku sięga czasów wczesnego średniowiecza i jest związana z tradycją wyniesioną z krajów niemieckich i sąsiednich Czech. Henrykowie śląscy, wspierając w XIII w. kolonizację swoich ziem przez osadników z krajów niemieckich zaczęli przeszczepiać na swój grunt prawo obowiązujące w krajach kolonistów. Szła za tym lokacja miast i wsi oraz kodyfikacja prawa. Pod koniec XIII w. przetłumaczono na łacinę Zwierciadło Saskie. Zbiór praw w tej wersji, tzw. „Versio Vratislaviensis” został przetłumaczony przez Konrada z Opola na zlecenie mu tego przez biskupa wrocławskiego, Tomasza II. Z kolei Czechy, będące dłużej w orbicie wpływów kultury niemieckiej, po hołdzie lennym książąt śląskich, zaczęły również silnie oddziaływać kulturowo i obyczajowo na ziemie nadodrzańskie. Stąd też prawo karne zmodyfikowano za panowania króla Jana Luksemburskiego w roku 1356. Król Czech powołał wtedy we Wrocławiu specjalną komisję, która miała zreformować i uporządkować dotychczasową wersję prawa sądowego, tworząc

*Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020
– Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.*

wrocławską wersję „Landrechtu”, czyli prawa ziemskiego. Wrocław, stolica Śląska, zyskał wtedy na dodatkowym prestiżu, gdyż kancelaria miejska stała się główną kancelarią królewską Korony Czeskiej na Śląsk. Wkrótce, w drugiej połowie XIV w., we Wrocławiu stworzono zbiór praw dla innych miast śląskich – „Landrecht śląski”. Tak zreformowane sądownictwo funkcjonowało do XVI w., kiedy to wraz z przejściem Korony Czeskiej, a tym samym Śląska pod berło Habsburgów nastąpiła kolejna, istotna zmiana w prawodawstwie. W 1536 r. Sejm Rzeszy, po uprzednim ogłoszeniu przez cesarza Karola V, przyjął ustawę karną „Constitutio Criminalis Carolina”, wzorowaną na kodyfikacji karnej biskupstwa Bambergu, którą napisał Jan Schwarzenberg. Istotną zmianą wprowadzoną w tych zapisach prawnych było zniesienie praktykowanej od stuleci możliwości wykupienia się winowajcy od kary, a jednocześnie wniesiono kary o znacznie bardziej surowym wymiarze.

Egzekucja prawa na Śląsku

Jurysdykcja karna to nie tylko suche zapisy prawne, ale to także elementy egzekucji prawa i jego wyroków. Orzekanie i wykonywanie wyroków śmierci miało swoją rangę publiczną oraz służyło jako element pewnej

*Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020
– Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.*

profilaktyki społecznej w naszym, współczesnym rozumieniu. Opiszemy poniżej najważniejsze elementy ówczesnego wymiaru sprawiedliwości związane z wydawaniem wyroków i ich wykonywaniem, czyli stoły sądowe, pręgierze i miejsca straceń i szubienice.

Wzorem miast niemieckich w miastach lokacyjnych na Śląsku zaczął wykształcać się cały system „infrastruktury” egzekucji prawa. Przed przejściem przez ratusze miejskie funkcji sędziowskich miejsca procesów sądowych i ogłaszania ich wyroków wyznaczano na Rynku, tuż przy ratuszu (z czasem rozbudowa budynków ratuszowych powodowała zapewne wchłonięcie miejsca posiedzeń sądowych, gdzie powstawały Sale Sądowe). W tych pierwotnych miejscach obrad sądów zasiadano przy kamiennych ławach, stołach sądowych. W wieku XIII takie udokumentowane miejsce posiedzeń posiadał Strzelin i zapewne Wrocław. W jego przypadku nie ma na to dowodów, ale trudno wyobrazić sobie, by stolica Śląska, która posiadała przywilej sądowy od 1261 r. nie dysponowała stołem sądowym w tym czasie.

Do egzekucji zasądzonych kary służyły pręgierze, „klatki wariatów” („budy wariatów”), szafoty i szubienice. Przy pręgierzach wymierzano kary cielesne (chłosta, obcinanie uszu, nosa, rąk) i na honorze, tzn. wystawienie na widok publiczny winowajcy, którego przykuwano do

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

pręgiarza. Podobną rolę do wykonywania kary na honorze pełniła tzw. „buda wariatów”, czyli klatka na drewnianym słupie. Tu umieszczano osoby, które złamały prawo w błahym wymiarze, uchybiły porządkowi publicznemu. Do wykonywania najcięższych kar, wyroków śmierci, przeznaczone był tzw. „Rabenstein” - szafoty, miejsca łamania kołem i ścięć, gdzie pracę swoją wykonywał kat. Szafoty były zarówno drewniane, jak i murowane, a te ostatnie często przypominały późniejsze szubienice w formie studni i pojawiły się w wieku XVI. Z kolei szubienice („Hochgerichte”) to z początku drewniane konstrukcje w formie kolankowej, które od XVI wieku zaczęły być budowane w formie murowanych studni. Wizerunki lub oznaczenia lokalizacji śląskich szubienic widzimy na rycinach (Prudnik, Wrocław) i planach Wernera z połowy XVIII w. (ówczesne, podwrocławskie Huby). Do dzisiaj natomiast zachowały się relikty murowanych szubienic w Kątach Wrocławskich, Lipie, Mościsku, Ściegnach, Wojcieszowie i w Złotnikach Lubańskich. Miejsca straceń znajdowały się początkowo na rynkach miejskich, jednak z czasem zaczęto lokalizować je poza murami miejskimi, przy głównych drogach do miast, a szczególnie szubienice znajdowały się w widocznych miejscach, na okolicznych wzniesieniach. Stąd do dzisiaj występują lokalne nazwy dla miejsc zwanych w języku niemieckim jako Galgenber - Szubieniczna Góra, Góra Wisielców, Wisielcza Góra. Wyroki śmierci wykonywano

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

najczęściej jako ścięcie i powieszenie. Ścięcia traktowane były jako honorowy rodzaj śmierci i wykonywano je na Rynku, z kolei powieszenie uznawano za podłą, niegodziwą śmierć. Z racji tego, że wisielca zostawiano na szubienicy ku przestrodze, zatem ze względów sanitarnych wyroki powieszenia wykonywano poza murami miejskimi.

Kat- pogardzana profesja

Przy omawianiu jurysdykcji karnej nie sposób nie wspomnieć o najistotniejszej instytucji egzekucji prawa, czyli o stanowisku kata. Profesja ta pojawia się już w XIII w. i związana jest z nadaniem miastom przywilejów sądowych wykonywania wyroków śmierci. Niemieckojęzyczna nazwa „Hencker”, czy polski kat, mistrz nie oddają tego, kim był człowiek zadający śmierć w imieniu prawa i sprawiedliwości społecznej. Pełnię jego zawodu oddają łacińskie określenia : „executor”, „magister iustitiae”, „magister tortor”, które mówią nam o wykonawcy sprawiedliwości, egzekutorze prawa. W ówczesnym czasie kat zajmował się torturowaniem skazańców wedle ustalonych instrukcji, a zadawał śmierć na różne sposoby. Było to wieszanie, łamanie kołem, topienie, spalenie na stosie (szczególnie od XIV do XVII w. jako efekt procesów o czary), a nawet nabijanie na pal. Ścięcie stanowiło, jak już było wspomniane, honorową śmierć i dokonywane było toporem lub ciężkim, dwuręcznym mieczem. Kat miał swoich

*Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020
– Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.*

pomocników, zazwyczaj synów, którzy kształcili się w fachu przy boku ojca przez kilkanaście lat. Kat, choć dobrze opłacany i wykonujący wyroki sądowe w imieniu społeczeństwa i często ku jego uciesze, był pogardzany społecznie, ukrywał swą twarz pod maską lub kapturem. Często zdarzało się nawet, że zostawał pobity, gdy egzekucja przebiegała nie po myśli ciżby, nie satysfakcjonowała jej dostatkami, czy też nieumiejętnie zadał śmierć. Mistrz zajmował się także sprzątaniem ulic, grzebaniem zmarłych, prowadzeniem domu publicznego, jak również był hyclem miejskim, co również nie dodawało mu prestiżu.

Krzyże kamienne jako specyficzna pamiątka jurysdykcji karnej.

W myśl umów zawieranych przed sądem między zabójcą a rodziną ofiary, tzw. „compositio”, o czym była mowa na wstępie niniejszego opracowania, winowajca zobowiązany był do wystawienia kamiennego krzyża w miejscu dokonanej zbrodni. Był to jeden z elementów pojednania, pokuty i odkupienia winy. Rozmiar i kształt krzyży różniły się nieznacznie, a zawierały ryt narzędzia zbrodni (miecz, kusza, topór) i łacińską sentencję. Stawiane, fundowane w myśl umowy pojednawczej krzyże kamienne zwane krzyżami pokutnymi lub pojednania były zwyczajem panującym w XIV-XVI w.

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

związanym z kulturą średniowieczną krajów niemieckojęzycznych. Zabytki te są do dzisiaj, podobnie jak mniej liczne kamienne kapliczki pokutne, trwałym elementem krajobrazu Śląska (województwa lubuskie, dolnośląskie, opolskie i śląskie).

Rozdział III.

Zabytki średniowiecznej jurysdykcji karnej na terenie Brzesko-Oławskiej Wsi Historycznej

Obszar działania Brzesko-Oławskiej Wsi Historycznej złożony z terenów powiatu brzeskiego i powiatu oławskiego jest obszarem dawnych ziem księstwa brzeskiego i księstwa wrocławskiego, silnie związanych z niemieckojęzyczną kulturą średniowieczną. Stąd też spotykamy tu tak liczne nagromadzenie zabytków jurysdykcji karnej właściwej dla omawianego okresu. Występują tu zatem: pręgierz, miejsca straceń, a przede wszystkim kamienne krzyże pojednania (pokutne). Poniżej przedstawiam wybrane miejsca występowania zabytków dawnej jurysdykcji karnej i miejsc związanych z egzekucją prawa.

Powiat brzeski

Galgenberg (Wzgórze Wisielców), Michałów

*Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020
– Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.*

Wyniosłe wzgórze robi szczególne wrażenie podczas podróży drogą gminną Michałów-Pogorzela. Wznosząc się na 180 m.n.p.m. stanowi jedno z najwyższych wzniesień Wału Łosiowskiego, który ciągnie się od Doliny Odry w okolicach Zwanowic przez Łosiów, a dalej wynosi się nad Dolinę Nysy Kłodzkiej przez Nową Wieś Małą, Jasionę do Michałowa. Wzgórze Wisielców (na dawnych mapach pod niemiecką nazwą „Galgenber”) było, wg niepotwierdzonych danych, miejscem straceń łotrów i bandytów grasujących po okolicy podczas zawieruchy wojny trzydziestoletniej i tuż po niej. Kto nie wierzy, niech odważy się stanąć o północy w noc pełni Księżycy.

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Krzyże pojednania/pokutne

Krzyż w Zawadnie, gm. Lewin Brzeski

Krzyż pokutny znajdujemy po lewej stronie starej drogi z Wronowa do Kopani, wzdłuż której podziwiać możemy aleję wiekowych dębów szypułkowych (grupowy pomnik przyrody 15 drzew). Nie ma informacji historycznych, kto był sprawcą zbrodni, kto ofiarą. Jedyne wzmianki znajdujemy w legendzie.

Krzyż w Lewinie Brzeskim

Krzyż pokutny w Lewinie Brzeskim znajduje się na obrzeżach miasta, w starorzeczu Nysy Kłodzkiej przy dawnym trakcie morawskim (droga do Michałowa), przy ścieżce

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

prowadzącej nad rzekę, ok. 100 m od cmentarza przy drodze wjazdowej od strony Kantorowic. Widniejąca na nim data to 15.04.1617 r. lub 1677 r (nieczytelny zapis). Inskrypcja na krzyżu mówi, że *“15 kwietnia 1617? (1677?) roku został w tym miejscu zakłuty bez powodu George Friedrich Brandtner, młodzieniec mający lat 20 i pół, przez mordercę Georga ... rodem z Saksonii.”* . Nie ma tu nazwiska mordercy, które zostało zatarte jeszcze w okresie, gdy tragedia ta była żywa wśród lokalnej społeczności. Krzyż jest z czasów o wiele późniejszych od średniowiecznej praktyki zawierania umów pojednania między zabójcą a rodziną ofiary, a w efekcie czego morderca zobowiązany był do postawienia krzyża pojednania w miejscu dokonanej zbrodni. Sądzi się zatem, że krzyż został postawiony przez rodzinę ofiary na wzór żywej jeszcze w społeczeństwach tamtego czasu tradycji stawiania krzyży pojednania rodem z średniowiecza.

*Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020
– Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.*

Krzyż w Wierzbniku, gm. Grodków

Krzyż znajduje się przy gotyckim murze kościoła św. Archanioła. Zabójstwa dokonał rycerz Lorenc Rorawe w roku 1449, czego dowodzić ma umowa kompozycyjna zawarta w tym roku w Otmuchowie. Sam kościół wzmiankowany jest w XIV w. jako nadanie panów z Pogorzeli. Wielokrotnie przebudowany. Obecny, barokowy kształt uzyskał po przebudowie w 1766 r., co było prawdopodobnie wynikiem niszczącego świątynię pożaru. Kościół posiada bogate wyposażenie wewnątrz, od gotyckich drzwi przez elementy renesansowe, barokowe i klasycystyczne. Zachowały się natomiast relikty gotyckiej murarki w dolnych partiach murów kościelnych.

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Krzyż w Kolnicy, gm. Grodków

Krzyż (z XIV-XVI w.) znajduje się tuż przy murze okalającym kościół p.w. św. Wawrzyńca. Nie ma informacji nt. historii powstania tego zabytku jurysdykcji karnej.

Krzyż w Wojsławiu, gm. Grodków

Krzyż (z XIV-XVI w.) znajduje się przy południowej bramie kościoła Narodzenia NMP. Jak głosi legenda został on postawiony przez mężczyznę, który podczas strzelania na wiwat zabił przez nieuwagę swoją żonę.

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Krzyż w Gałązycach, gm. Grodków

Krzyż (z XIV-XVI w.) w niespotykanej często formie trójramiennej (krzyż św. Antoniego) zlokalizowany jest przy kościele pw. Matki Boskiej Królowej Świata i św. Marcina. Wedle legendy, młody mężczyzna zabił tu swoją narzeczoną.

Mikołajowa, gm. Grodków

Krzyż (z XIV- XVI w.) znajduje się w zaroślach przy drodze do Gałązyc. Nie ma informacji nt. umowy kompozycyjnej dotyczącej zdarzenia. Nie jest znana również legenda mówiąca o dokonanej tu tragedii.

Krzyż w Małujowicach

Krzyż datowany na XIV-XVI w. znajduje się przy wewnętrznej stronie kościelnego muru w centrum wsi Małujowice. Wedle legendy postawił go zabójca, którego była narzeczoną wyszła za mąż za innego mężczyznę. Winowajca zabił kobietę widłami, których ryt widnieje na krzyżu. Nie ma niestety zachowanej umowy kompozytowej do tego zdarzenia, stąd historię znamy jedynie z zachowanej legendy. Jej pełną treść można znaleźć w przedwojennym opracowaniu Paula Fragera, nauczyciela z Brzegu, który w 1922 r. wydał zbiór legend Ziemi Brzeskiej pt. "Legendy Brzegu i okolic" – „Legenda o widłach do gnoju i o drzwiach zamurowanych”.

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Powiat oławski-

Krzyże pojednania/pokutne

Krzyż w Niwniku, gm. Oława

Na początku wsi Niwnik, tuż przy skrócie drogi z Jaczkowic w kierunku kościoła na terenie posesji nr 1 (budynku mieszkalny już nie istnieje) widnieje pozostałość kamiennego krzyża pokutnego (XIV-XVI w.). Nie zachowała się tu żadna informacji na temat zdarzenia, ofiary i winowajcy, a nie wspomina o tej historii żadna legenda. Na podstawie fragmentu rytu miecza na krzyżu możemy jedynie domyślać się narzędzia, jakim dokonano zbrodni.

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Krzyż nr 1 w Sobocisku, gm. Oława

Krzyż z XIV-XVI w. zlokalizowany przy murze gotyckiego kościoła Wniebowzięcia NMP z pierwszej połowy XIV w. Nie ma informacji na temat historii dokonanego tu zabójstwa, nie zachowała się umowa kompozycyjna, ani też nie ma śladu o historii w lokalnych legendach.

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Krzyż nr 2 w Sobocisku, gm. Oława

Krzyż z XIV-XVI w. zlokalizowany przy posesji nr 38 we wsi. Nie ma informacji na temat historii dokonanego tu zabójstwa, nie zachowała się umowa kompozycyjna, ani też nie ma śladu o historii w lokalnych legendach.

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Zakończenie

Średniowieczna jurysdykcja karna odcisnęła swoje znamię na ówczesnej świadomości społecznej, będąc elementem systemu kształtowania postaw wobec prawa i współobywateli. Swoją drastycznością, wyszukаныmi metodami była tworem tamtych czasów i miała oddziaływać profilaktycznie, odstręczając człowieka od wyrządzenia zła lub nakazywać odpłacić wyrządzone zbrodnie. Dzisiaj myślimy o tym z przerażeniem, a szczególne memento stanowią zachowane do dziś zabytki jurysdykcji karnej, które

*Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020
– Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.*

były tematem niniejszego opracowania amatora historii regionalnej.

Zabytki jurysdykcji karnej na terenie obszaru działania Stowarzyszenia Brzesko-Oławskiej Wsi Historycznej są unikatowe w skali kraju i w zasadzie nie występują poza terenami historycznego Śląska. Są one związane z wpływami kultury niemieckiej i czeskiej, jakie kształtowały przez stulecia ziemie wokół Oławy i Brzegu. W większości przypadków opisanych tu miejsc nie dysponujemy zapiskami kronikarskimi, czy też historycznymi dokumentującymi tragiczne zdarzenia z przeszłości. Rzadko kiedy powie nam coś o nich lokalna legenda, podanie, czyniąc je tym bardziej tragicznymi, bo zapomnianymi. Każdy z tych pomników historii kryje za sobą tajemnicę zbrodni i ludzkiego charakteru. Zatrzymajmy się zatem, spójrzmy na tych świadków zamierzczłych zdarzeń, i jak mówią łacińskie słowa na niektórych z kamiennych krzyży, „in memento” - ku ich pamięci pozwólmy sobie na chwilę refleksji nad ludzkim nieszczęściem, które setki lat temu skrzyżowało w tych miejscach drogi życiowe ofiary i zbrodniarza.

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Bibliografia:

Banik Joanna, „Lewin Brzeski. Monografia miasta.”, Lewin Brzeski 2005

Fragier Paul, „Legendy Brzegu i okolic”, przeł. W. Skibiński, Opole 2008

Gałwiazek T., Jakubowicz Z., „Nad Odrą i Oławą- szkice turystyczno-krajoznawcze z okolic Oławy”, Wrocław 2012

Gałwiazek T., „Rzemiosło katowskie w nowożytnej Oławie na podstawie rachunków miejskich i ksiąg metrykalnych” w „Ziemia Oławska - tradycja a współczesność”, Oława 2018

Wrześniński Sz., „Pomniki bólu i śmierci. Zabytki dawnego prawa na ziemiach polskich”, Zakrzewo 2008

Opracowania internetowe

https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/17000/Piotr%20Bukowczyk_Doktorat_wersja%20do%20publikacji.pdf?sequence=1&isAllowed=y Stworzenie publikacji dot. zabytków dawnej jurysdykcji karnej na obszarze obecnego terenu działania Brzesko - Oław-

*Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020
– Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.*

skiej Wsi Historycznej oraz przeniesienie praw autorskich

<http://dolnoslaskosc.pl/zasadczy-na-dolnym-slasku,1125.html>

www.muzeum.edu.pl/pl/radom/zwierciadlo-saskie-i-prawo-magdeburskie-%E2%80%93-fundamentem-dla-europy,167.html

<http://wratislavia.archeo.uni.wroc.pl/6-tom/2.pdf>

www.zabytki.org.hostingasp.pl/Wykaz.aspx?typ=1&woj=1

www.zjk.centrix.pl

*Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020
– Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.*

Spis treści

Słowo od autora.....	2
Wstęp.....	2
Rozdział I. Idea zadośćuczynienia za dokonane zabójstwo.....	3
Rozdział II. Kodyfikacja prawa karnego na Śląsku.....	7
Rozdział III. Zabytki średniowiecznej jurysdykcji karnej na terenie Brzesko-Oławskiej Wsi Historycznej.....	13
Zakończenie.....	23
Bibliografia.....	25